

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД УКООПСІЛКИ
«ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ»**

ЗАТВЕРДЖЕНО

Наказ Вищого навчального закладу Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»

18 квітня 2019 року № 88-Н

Форма № П-2.03.

Кафедра правознавства

**ПРОГРАМА
навчальної дисципліни**

«ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН»

з підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Галузь знань	08 Право
Спеціальність	081 Право
Освітньо-професійна програма	Право

Полтава 2022 рік

Розробники/укладачі програми:

Лаврик Г. В. – д.ю.н., професор, завідувач кафедри правознавства ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»;

Орел В. А. – старший викладач кафедри правознавства ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»

Рецензенти програми:

Дмитро СЕЛІХОВ – д.ю.н., доцент, професор кафедри теорії та історії держави і права Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ;

Ірина ГЕЄЦЬ – к.ю.н., доцент кафедри політології та права Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.

Програму навчальної дисципліни «Історія держави і права зарубіжних країн» обговорено і схвалено на засіданні кафедри правознавства, протокол засідання кафедри від 29 серпня 2022 р. № 1.

Завідувач (начальник) кафедри правознавства
д. ю. н., професор

 Галина ЛАВРИК

ПОГОДЖЕНО

Гарант освітньо-професійної програми «Право»
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
зі спеціальності 081 «Право»

к. ю. н., доцент

 Олег КУЛЬЧІЙ

Анотація навчальної дисципліни

«Історія держави і права зарубіжних країн» є наукою та навчальною дисципліною, яка має важливе теоретичне та практичне значення, надає змогу усвідомити сучасні державно-правові явища та інститути, визначити їх історичні підвалини, передбачити майбутнє цих явищ та інститутів, з'ясувати історичну роль сучасної держави і права в суспільстві.

Предметом навчальної дисципліни є загальні закономірності й характерні особливості виникнення, розвитку держави і права окремих країн в конкретних історичних умовах в хронологічній послідовності.

Метою вивчення навчальної дисципліни «Історія держави і права зарубіжних країн» є послідовний і систематичний розгляд державних і правових інститутів зарубіжних країн в процесі їх історичної еволюції, а також виявлення системи закономірностей (універсальних, регіональних і локальних), які визначальним чином впливають на державно-правовий розвиток.

Зміст навчальної дисципліни розкривається у таких темах: Вступ до історії держави і права зарубіжних країн. Держава і право Стародавнього Єгипту. Держава і право Стародавнього Вавилону. Держава і право Давньої Індії. Держава і право Стародавнього Китаю. Держава і право Стародавньої Греції. Держава і право Стародавнього Риму.

Держава і право франків. Держава і право Франції в епоху Середньовіччя. Держава і право Англії в епоху Середньовіччя. Держава і право Німеччини в епоху Середньовіччя. Канонічне і міське право у країнах Західної Європи в епоху Середньовіччя. Держава і право Московії в епоху Середньовіччя. Держава і право середньовічного Сходу та Африки. Загальна характеристика держави і права в Новий час. Держава і право Англії Нового часу. Виникнення і розвиток держави і права в Америці. Держава і право Франції Нового часу. Держава і право Німеччини Нового часу. Держава і право Японії та Китаю Нового часу

Загальна характеристика держави і права в Новітню добу. Держава і право країн Європи в Новітню епоху. Держава і право США Новітньої доби. Держава і право Японії та Китаю в Новітню епоху.

Zusammenfassung der akademischen Disziplin

"Staats- und Rechtsgeschichte des Auslands" ist eine Wissenschafts- und Bildungsdisziplin, die eine wichtige theoretische und praktische Bedeutung hat, die es ermöglicht, moderne Staats- und Rechtsphänomene und -institutionen zu verstehen, ihre historischen Grundlagen zu bestimmen und deren Zukunft vorherzusagen Phänomene und Institutionen, um die historische Rolle des modernen Staates und Rechts in der Gesellschaft zu verdeutlichen.

Gegenstand der wissenschaftlichen Disziplin sind die allgemeinen Gesetzmäßigkeiten und Besonderheiten der Entstehung und Entwicklung von Staat und Recht einzelner Länder unter spezifischen historischen Bedingungen in chronologischer Abfolge.

Ziel des Studiums der wissenschaftlichen Disziplin „Staats- und

Rechtsgeschichte des Auslands“ ist eine konsequente und systematische Auseinandersetzung mit den staatlichen und rechtlichen Institutionen des Auslands im Prozess ihrer geschichtlichen Entwicklung sowie der Identifizierung eines Systems der Gesetzmäßigkeiten (allgemein, regional und lokal), die einen entscheidenden Einfluss auf die staatliche und rechtliche Entwicklung haben.

Die Inhalte der wissenschaftlichen Disziplin ergeben sich aus folgenden Themen: Einführung in die Staats- und Rechtsgeschichte des Auslands. Staat und Recht des alten Ägypten. Staat und Recht des alten Babylon. Staat und Recht des alten Indien. Staat und Recht des alten China. Staat und Recht des antiken Griechenlands. Staat und Recht des antiken Roms.

Staat und Recht der Franken. Staat und Recht Frankreichs im Mittelalter. Staat und Recht Englands im Mittelalter. Staat und Recht Deutschlands im Mittelalter. Kanonisches und städtisches Recht in den Ländern Westeuropas im Mittelalter. Staat und Recht Moskaus im Mittelalter. Staat und Recht des mittelalterlichen Orients und Afrikas. Allgemeine Merkmale von Staat und Recht in der Neuzeit. Staat und Recht Englands in der Neuzeit. Die Entstehung und Entwicklung von Staat und Recht in Amerika. Staat und Recht des modernen Frankreichs. Staat und Recht des modernen Deutschland. Staat und Recht des modernen Japan und China

Allgemeine Merkmale von Staat und Recht im Neuen Zeitalter. Staat und Recht der europäischen Staaten in der Neuzeit. Staat und Recht der USA in der Neuzeit. Staat und Recht Japans und Chinas in der Neuzeit.

Annotation of the academic discipline

«History of the state and law of foreign countries» is a science and academic discipline that has important theoretical and practical significance, allows to understand modern state and legal phenomena and institutions, determine their historical foundations, predict the future of these phenomena and institutions, clarify the historical role modern state and law in society.

The subject of the discipline is the general patterns and characteristics of the origin, development of the state and the law of individual countries in specific historical conditions in chronological order.

The purpose of studying the discipline «History of State and Law of Foreign Countries» is a consistent and systematic review of state and legal institutions of foreign countries in the process of their historical evolution, as well as identifying a system of laws (universal, regional and local) that decisively affect state and legal development.

The content of the discipline is revealed in the following topics: Introduction to the history of the state and the law of foreign countries. State and law of ancient Egypt. State and law of ancient Babylon. State and law of ancient India. State and law of ancient China. State and law of ancient Greece. State and law of ancient Rome. State and law of the Franks. State and law of France in the Middle Ages. State and law of England in the Middle Ages. State and law of Germany in the Middle Ages. Canon and city law in Western Europe in the Middle Ages. State and law of Muscovy in the Middle Ages. State and law of the medieval East and Africa. General

characteristics of the state and law in modern times. State and law of modern England. The emergence and development of state and law in America. State and law of modern France. State and law of modern Germany. State and law of Japan and modern China.

General characteristics of the state and law in Neoteric times. State and law of European countries in Neoteric times. State and law of the United States in Neoteric times. State and law of Japan and China in Neoteric times.

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Історія держави і права зарубіжних країн» укладена відповідно до освітньо-професійної програми Право, розробленої на підставі стандарту вищої освіти зі спеціальності 081 Право галузі знань 08 Право для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, затвердженого та введеного в дію наказом Міністерства освіти і науки України від 20 липня 2022 року № 644.

Предметом навчальної дисципліни є загальні закономірності й характерні особливості виникнення, розвитку держави і права окремих країн в конкретних історичних умовах в хронологічній послідовності.

Метою вивчення навчальної дисципліни «Історія держави і права зарубіжних країн» є послідовний і систематичний розгляд державних і правових інститутів зарубіжних країн в процесі їх історичної еволюції, а також виявлення системи закономірностей (універсальних, регіональних і локальних), які визначальним чином впливають на державно-правовий розвиток.

Програмні компетентності відповідно до освітньо-професійної програми:

загальні:

- здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу (ЗК1);
- знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності (ЗК3);
- здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями (ЗК7);
- здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства; усвідомлення цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідності його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні (ЗК 11);
- здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя (ЗК13);
- цінування та повага різноманітності та мультикультурності (ЗК14).

спеціальні (фахові, предметні):

- здатність аналізувати ретроспективи розвитку правових явищ та процесів у контексті їх впливу на сучасну правову систему (СК 2);
- здатність до логічного, критичного і системного аналізу документів, розуміння їх правового характеру і значення (СК16);
- знання, розуміння та цінування плюралістичності світоглядних і теоретико-методологічних засад досягнення стійких позитивних змін національного та міжнародного правопорядку (ДСК 17).

Програмні результати навчання відповідно до освітньо-професійної програми:

- визначати переконливість аргументів у процесі оцінки заздалегідь невідомих умов та обставин (РН 1);
- проводити збір і інтегрований аналіз матеріалів з різних джерел (РН 3);
- оцінювати недоліки і переваги аргументів, аналізуючи відому проблему (РН 6);

- використовувати статистичну інформацію, отриману з першоджерел та вторинних джерел для правничої діяльності (РН 14);
- застосовувати в професійній діяльності основні сучасні правові доктрини, цінності та принципи функціонування національної правової системи (РН 18);
- пояснювати природу та зміст основних правових явищ і процесів (РН 19);
- виявляти знання, розуміння та цінування спорідненості більшості правових систем сучасності, а також доктрин, принципів, інститутів і процедур, застосування яких є важливим для захисту людської гідності і свободи, пріоритетів національного суверенітету та незворотності європейського курсу України (ДРН 23).

Навчальна дисципліна є **обов'язковою**.

Форма підсумкового контролю знань: екзамен.

Програмний зміст навчальної дисципліни

Модуль 1

ВСТУП ДО ІСТОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН. ДЕРЖАВА І ПРАВО СТАРОДАВНЬОГО СВІТУ ТА СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

Розділ 1. Вступ до історії держави і права зарубіжних країн. Держава і право Стародавнього Сходу

Тема 1. Вступ до історії держави і права зарубіжних країн

«Історія держави і права зарубіжних країн» як наука та її місце в системі юридичних наук.

Методологія історії держави і права. Основні теоретичні напрями історико-правової науки.

Періодизація курсу історії держави і права зарубіжних країн.

Сутність та походження держави. Становлення суспільства. Неолітична революція та родовий лад. Основні чинники державоутворюючого процесу. «Священні царі». Сутність і походження права. Первісне право.

Тема 2. Держава і право Стародавнього Єгипту

Виникнення держави в країнах Стародавнього Сходу. Спільні риси держав Стародавнього Сходу.

Стародавній Єгипет. Створення держави. Право Стародавнього Єгипту. Періодизація розвитку держави і права Стародавнього Єгипту.

Специфічні риси політичної організації. Державний лад. Формування поняття «східна деспотія». Влада фараонів. Апарат управління державою.

Основні риси суспільно-економічного розвитку. Азіатський спосіб виробництва. Розвиток землеробства, іригаційна система. Община в країнах Стародавнього Сходу.

Соціальна структура. Правове становище рабів.

Основні закономірності виникнення та розвитку права країн Стародавнього Сходу. Зв'язок релігії з правом в країнах Стародавнього Сходу. Поняття східної теократії, її основні елементи.

Характеристика правової системи. Поняття правової норми та правопорушення в Стародавньому Єгипті. Джерела – пам'ятки права Стародавнього Єгипту. Характерні риси права. Злочини і покарання. Судовий процес.

Тема 3. Держава і право Стародавнього Вавилону

Стародавній Вавилон. Утворення держави. Соціально-економічний та політичний розвиток Межиріччя наприкінці III тис. до н.е. Розвиток релігії, права, писемності. Міста-держави Месопотамії. Періодизація розвитку держави і права Месопотамії.

Державний устрій. Характеристика органів державної влади.

Суспільний устрій. Правовий статус авілумів, мушкенумів, воїнів, селян та рабів.

Право Стародавнього Вавилону. Характерні риси права: цивільне, сімейне та карне право. Особливості договору позики у Вавилоні. Судовий процес. Джерела – пам'ятки права Межиріччя. Характеристика Законника царя Хаммурапі.

Тема 4. Держава і право Давньої Індії

Давня Індія. Виникнення держави в Індії. Періодизація розвитку держави і права в Індії.

Державний устрій Давньої Індії. Центральне і місцеве управління. Військова організація.

Суспільний устрій Давньої Індії. Правове закріплення станово-кастового поділу суспільства. Варново-кастова система.

Джерела і характерні риси права Давньої Індії. «Закони Ману». Право власності. Правове регулювання договірних відносин. Особливості договору позики в Індії. Шлюбно-сімейне право. Злочини і покарання. Суд і судочинство.

Тема 5. Держава і право Стародавнього Китаю

Стародавній Китай. Виникнення держави. Періодизація розвитку держави і права в Китаї. Династична історія Китаю.

Державний лад Стародавнього Китаю. Армія.

Конфуціанство і легізм Стародавнього Китаю.

Суспільний лад. Реформи, спрямовані на руйнування громади.

Джерела і характерні риси права Стародавнього Китаю. Цивільне право. Шлюбно-сімейне право. Злочини і покарання. Судовий процес.

Розділ 2. Держава і право Античного світу

Тема 6. Держава і право Стародавньої Греції

Виникнення держави в країнах античного світу.

Виникнення держави у Спарті.

Особливості державного ладу Спарті. Військово-аристократичний характер політичної організації Спарті. Органи влади і управління. Герусія. Пережитки родового устрою в державному механізмі Спарті.

Утворення Афінської держави.

Державний лад Афін. Реформи Тезея в Афінах. Реформи Солона, Клісфена, Ефіальта, Перикла. Демократизація державного ладу Афін у V ст. до н. е. Центральні органи Афінської держави: народні збори, рада п'ятисот, геліея, колегія стратегів і колегія архонтів. Державні посади і порядки їх заміщення. Армія. Організація судової влади. Занепад афінської демократії. Антична колонізація.

Суспільний лад в античних державах. Правове становище різних груп населення в Спарті, Афінах. Античне рабство. Статус ілотів Спарті.

Джерела і характерні риси античного права. Джерела і характерні риси права Спарти. Закони Лікурга. Шлюб і сім'я. Пережитки матріархату. Джерела і характерні риси афінського права. Закони Драконта і Солона. Звичаєве право і закон. Право власності. Право зобов'язань. Шлюбно-сімейне право. Злочини і покарання. Судовий устрій.

Тема 7. Держава і право Стародавнього Риму

Стародавній Рим. Періодизація розвитку держави і права Стародавнього Риму.

Державний лад Риму в період Республіки. Види народних зборів, сенат, магістратура. Передумови переходу від республіки до імперії. Диктатура Сулли. Перший і другий триумвірати. Державний лад Риму в періоди принципату і доміанату. Роль армії та чиновництва у політичній системі Стародавнього Риму. Поділ імперії на Західну і Східну. Падіння Західної Римської імперії (476 р.).

Головні етапи в розвитку римського права: найдавніший, класичний і посткласичний періоди. Джерела римського права. Квіритське (цивільне) право. Закони XII таблиць – найдавніша пам'ятка римського права. Едікти магістратів. Преторське право. Імператорські конституції. Праці римських юристів.

Римське право найдавнішого періоду. Право власності. Манципація. Контракти. Шлюб і сім'я. Римське право класичного та посткласичного періодів. Поділ права на публічне і приватне. Розвиток права власності. Поняття і види зобов'язань. Шлюбно-сімейне право. Злочини і покарання згідно з римським правом. Судова система. Еволюція форм цивільного процесу: легісакційний процес, формулярний і екстраординарний.

Загальноісторичне значення римського права та його рецепція.

Східна Римська імперія (Візантія) – правонаступниця Римської імперії. Особливості розвитку держави і права.

Розділ 3. Розвиток держави і права Західної Європи в період Середньовіччя

Тема 8. Держава і право франків

Загальна характеристика європейської феодальної держави і права. Партикуляризм. Ранньофеодальна монархія.

Основні етапи становлення і розвитку Франкської держави і права. Особливості виникнення держави у франків. Утворення Франкської імперії.

Державний лад. Формування державного апарату. Влада франкських королів. Держава франків при Меровінгах і Каролінгах. Основні положення реформи Карла Мартелла (715-741 рр.).

Суспільний лад франкської держави. Формування феодальних відносин. Становище селянства, форми селянської залежності. Феодальна ієрархія. Сутність сюзеренітету-васалітету.

Джерела і характерні риси права. Варварські правди. Салічна правда. Перехід від варварських до феодальних правових звичаїв. Вплив римського

права. Цивільне право. Зобов'язальне право. Спадкове право. Злочини і покарання. Судовий процес.

Особливості розвитку феодальних відносин у Східній Римській імперії (Візантії) та їх вплив на еволюцію державного ладу.

Розпад франкської імперії.

Тема 9. Держава і право Франції в епоху Середньовіччя

Ранньофеодальна монархія в Франції (IX – XIII ст.). Періодизація середньовічної держави і права у Франції. Політичне об'єднання Франції.

Державний лад. Характеристика сеньйоріальної монархії (IX–XIII ст.). Організація фінансової системи. Генеральні штати, їх структура, компетенція. Центральне і місцеве управління. Судова система Франції (IX – XIII ст.).

Суспільний лад. Нова структура середньовічного суспільства. Теорія трьох станів: «ті, що моляться» (oratores) – священики та ченці; «ті, що воюють» (bellatores) – рицарі; «ті що працюють» (laboratores) – селяни.

Характеристика правової системи. Джерела права феодальної Франції. Французькі збірники кутюмів (кутюми Бовезі), королівські ордонанси. Право феодальної земельної власності: алод, фео́д і бенефі́ції. Його основні принципи: ієрархічна структура, становий характер, обмеження в розпорядженні, особливий порядок спадкування.

Станово-представницька монархія у Франції (XIV – XV ст.). Зміни у державному ладі (XIV – XV ст.).

Зміни у суспільному ладі (XIV – XV ст.). Формування трьох основних станів: духовенства, дворянства і міщан. Формування правових засад станового ладу.

Посилення королівської влади (XVI–XVII ст.). Абсолютна монархія у Франції. Правління Людовіка XIV. Необмежений характер королівської влади. Реформи Рішельє. Створення бюрократичного апарату. Місцеве управління. Інтендант поліції, юстиції та фінансів. Організація постійної армії та поліцейської служби. Суд.

Джерела та характерні риси права. Конкордат Франциска I (1516 р.), Нантський едикт 1598 р., Французький ордонанс 1670 р.

Тема 10. Держава і право Англії в епоху Середньовіччя

Становлення держави і права в Англії. Періодизація розвитку держави і права в Англії. Вплив норманського завоювання 1066 р. На подальший суспільно-політичний розвиток країни. Ранньофеодальна монархія в Англії.

Державний лад. Органи державного управління. Взаємовідносини королівської влади з англійською церквою. Прийняття «Великої Хартії Вольностей» (Magna Carta) 1215 р., її зміст. Виникнення парламенту, його функції. Реформи Генріха II. Посилення королівської влади в Англії.

Особливості англійського абсолютизму. Взаємовідносини короля і парламенту. Таємна рада та Зоряна палата. Місцеве самоврядування. Особливості військової організації. Судова система.

Суспільний лад Англії. Зміни у суспільному ладі Англії у період станово-представницької монархії. Вільне селянство.

Джерела та характерні риси права. Англосаксонські «правди». Розвиток королівського законодавства. Королівські асизи. Особливості феодального права Англії. «Загальне право» і «право справедливості». Статутне право. Характеристика зобов'язального та карного права. Феодальна земельна власність. Майорат. Класифікація злочинів згідно з англійським правом. «Криваве законодавство» періоду абсолютизму. Система правосуддя.

Англосаксонська система права.

Тема 11. Держава і право Німеччини в епоху Середньовіччя

Становлення і розвиток ранньофеодальної держави в Німеччині. Історія виникнення і розвитку феодальної Німеччини.

Державний лад. Ранньофеодальна монархія в Німеччині (IX – XIII ст.). Політична роздробленість феодальної Німеччини.

Станово-представницька монархія у Німеччині.

Утворення «Священної Римської імперії» в Німеччині. «Золота булла» 1356 р. та її роль. Рейхстаг: поняття та структура. Імперська депутація. Особливості князівського абсолютизму.

Суспільний лад.

Джерела та характерні риси права. Саксонське і Швабське зерцала в Німеччині. «Кароліна» (Constitutio Criminalis Carolina) 1532 р. – одне з найважливіших джерел німецького загальноімперського права.

Тема 12. Канонічне і міське право у країнах Західної Європи в епоху Середньовіччя

Поняття та предмет канонічного права (права християнської церкви). Римсько-католицька церква в країнах Західної Європи. Інквізиція. Інститут спадкоємності. Шлюбні відносини. Система покарань. Інтердикт. Анафема. Епітілія. Санкції проти духовних осіб.

Поняття та предмет, розвиток середньовічного міського права. Міське виборче право. Виникнення і розвиток міст. Статути вільних міст, цехів і купецьких гільдій. Боротьба за міське самоврядування. Міські республіки: Генуя, Флоренція. Ганзейський союз. Цехи і гільдії. Братства. Суд в епоху Середньовіччя.

Магдебурзьке право. Джерела магдебурзького права та їх характеристика.

Організація управління в європейських містах за магдебурзьким правом. Суд і судочинство за магдебурзьким правом.

Розділ 4. Держава і право Московії в епоху Середньовіччя

Тема 13. Держава і право Московії в епоху Середньовіччя

Утворення і розвиток Московської держави і права.

Державний лад. Особливості станово-представницької монархії. Роль Боярської Думи. Особливості утвердження абсолютизму в Росії.

Суспільний лад. Правове становище різних груп суспільства.

Джерела права. Судебник 1497 р. та початок закріпачення селян. «Соборне Уложення» 1649 р. Характеристика цивільного та кримінального законодавства Московії.

Розділ 5. Держава і право середньовічного Сходу та Африки

Тема 14. Держава і право середньовічного Сходу та Африки

Основні закономірності виникнення і розвитку феодальної держави і права Азії та Африки. Традиційний характер суспільно-політичного життя і форм держави. Вплив релігії на соціальну і політичну структуру.

Держава і право Східної Римської імперії (Візантії). Періодизація виникнення та розвитку держави. Державний устрій. Реформи Константина Великого та Юстиніана. Розвиток феодальних відносин у Візантії. Боротьба із зовнішніми ворогами. Боротьба з хрестоносцями. Латинська імперія. Джерела права. Кодифікація Юстиніана у Візантії. Розвиток візантійського права в VIII – XIV ст. Еклога. Прохірон. Базиліки. Занепад імперії. Завоювання Константинополя турками-сельджуками.

Держава і право Арабського Халіфату. Виникнення держави. Громадський устрій. Державний устрій Арабського халіфату. Мусульманське право.

Держава і право середньовічного Китаю. Династії середньовічного Китаю. Суспільний устрій середньовічного Китаю. Державний устрій.

Держава і право середньовічної Індії. Делійський султанат та Імперія Великих Моголів. Суспільний устрій. Державний устрій і право.

Держава і право середньовічної Японії. Виникнення держави. Династична історія Японії. Феодальне суспільство Японії. Палац. Духовний світ японського суспільства.

Особливості становлення і розвитку мусульманського права, зв'язок релігії та права. Джерела мусульманського права. Коран. Сунна. Іджма. Право власності. Договір. Шлюбно-сімейне право. Злочини і покарання.

Право середньовічних *африканських держав*.

Модуль 2

ДЕРЖАВА І ПРАВО ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН В ПЕРІОД НОВОГО ЧАСУ

Розділ 6. Держава і право Європи, Азії та Америки Нового часу

Тема 15. Загальна характеристика держави і права в Новий час

Криза феодального ладу та основні причини буржуазних революцій. Виникнення нових правових систем. Основні системи права: англосаксонська, романо-германська (континентальна) тощо. Зміни в державному та суспільному ладі держав Нового часу. Буржуазні республіки та просвітницький абсолютизм. Принципи формування та тенденції розвитку буржуазного права.

Англосаксонська система права: поняття та основні закономірності встановлення, джерела. Створення в Англії основних інститутів цивільного буржуазного права. Джерела цивільного права: «загальне право» і «право справедливості». Англійська доктрина судового прецеденту. Статутне право. Збереження феодальної форми та архаїчних правових інститутів. Поділ власності на «реальну» та «особисту». Довірча власність (траст). Впровадження буржуазних принципів у традиційну англійську доктрину договору. Деліктне право та його особливості. Правовий статус торговельних компаній. Сімейне право. Специфічна система судових позовів. Становлення і розвиток буржуазного кримінального права в Англії. Тричленна система злочинів. «Habeas corpus act» 1679 р. Поширення англосаксонської системи права в країнах Британської колоніальної імперії. Вплив англосаксонської системи на виникнення і розвиток буржуазного права в США.

Романо-германська (континентальна система права): поняття та основні закономірності встановлення, джерела. Радикальне скасування у Франції старих феодальних правових інститутів та розробка нової правової системи. Джерела цивільного права Франції. Цивільний кодекс Наполеона 1804 р. Торговельний кодекс Франції 1807 р. Австрійський цивільний кодекс 1811 р. Саксонське цивільне уложення 1863 р. Розробка і прийняття Німецького цивільного уложення 1900 р., його структура, особливості. Торговельний кодекс Японії 1899 р. Основні інститути цивільного права в країнах континентальної системи права. Рівність перед законом, священність і недоторканність приватної власності, свобода договору, рівність сторін у договорі, його обов'язковість. Нові принципи сімейного права. Цивільний шлюб. Виникнення буржуазного кримінального права. Декрети революції та Кримінальний кодекс Франції 1791 р. Кримінальний кодекс Франції 1810 р. Імперський кримінальний кодекс Німеччини 1871 р. Кримінальний кодекс Японії 1880 р. Розвиток буржуазного законодавства про працю. Закони про робітників та бідних в Англії. Законодавство про працю в США. Становище профспілок. Закон Ле-Шапельє 1791 р. у Франції. Законодавство 1884 р. про робітничі спілки. Закон про соціальне страхування 1883 р. в Німецькій імперії. Регламентация дитячої та жіночої праці в Англії, Франції, США, Німеччині.

Колоніалізм: поняття та етапи. Поняття колоній та метрополій. Створення колоніальних імперій. «Завойовані» колонії та «переселенські». Ост-Індійська компанія.

Колоніальні володіння Англії. Організація управління колоніями Англії. Домініони. Протекторат. Акт про дійсність колоніальних законів 1865 р. Імперські конференції. Акти про управління Індією. Акт про Британську Північну Америку 1867 р. Pax Britannica.

Створення і розвиток французької колоніальної імперії. Організація управління колоніями. Реформа управління Алжиром. Паризький мирний договір 1814 р.

Поняття та управління іспанськими, португальськими та німецькими колоніями.

Тема 16. Держава і право Англії Нового часу

Причини, передумови, завдання, рушійні сили англійської революції середини XVII ст. Періодизація, три етапи революції.

Державний лад революційного періоду. Політичні течії в революції. Довгий парламент. Встановлення конституційної монархії. Основні державно-правові зміни періоду революції. Проголошення республіки. Протекторат Кромвеля. «Знаряддя управління» 1653 р. Система органів влади і управління за часів протекторату. Військова диктатура Кромвеля. Реставрація Стюартів. «Славетна революція». Результати революції.

Державний устрій Великобританії у XIX ст. Діяльність парламенту та парламентські реформи.

Соціальна структура англійського суспільства у Новий час.

Джерела та характерні риси права Англії середини XVII – XIX ст. «Habeas Corpus Act» та Білль про права як основні демократичні акти, що проголошували права підданих.

Тема 17. Виникнення і розвиток держави і права в Америці

Держави і право доколумбової Америки.

Державно-правовий розвиток майя, інків та ацтеків.

Міста-держави майя. Утворення держави. Суспільний устрій. Державний устрій. Право майя.

Імперія інків. Утворення держави. Суспільний устрій. Державний устрій.

Держава ацтеків.

Виникнення і розвиток держави і права США. Утворення колоній у Північній Америці. Види колоній та особливості їхнього управління. Війна за незалежність англійських колоній, її результати. Декларація незалежності США 4 липня 1776 р., «Статті конфедерації» 1781 р. Конституція США 1787 р.

Державний лад США. «Білль про права» 1791 р. Справа Мербері проти Медісон. Доктрина Монро. Взаємовідносини між гілками державної влади у XIX – на початку XX ст.

Громадянська війна у США у середині XIX ст. та її наслідки. Законодавчі акти уряду А. Лінкольна: Гомстед-акт 1862 р. і Прокламація про звільнення рабів. Перемога Півночі. «Реконструкція Півдня». XIII – XV поправки до Конституції США. Посилення ролі Верховного Суду США. Еволюція державного ладу США у другій половині XIX ст. Конгрес. Президент США. Місцеве управління. Збройні сили. Поліція. Судова система США.

Суспільний лад. Демократизація американського суспільства. Зміни в правовій та політичній системі США наприкінці XIX – на початку XX ст.

Тема 18. Держава і право Франції Нового часу

Причини, передумови, завдання, рушійні сили Великої французької революції кінця XVIII ст. Періодизація революції.

Державно-правові ідеї Вольтера, Ж.-Ж. Руссо, Ш. Монтеск'є. Три основні етапи революції. Установчі збори. Жирондистська республіка. Якобінська диктатура. Революційний уряд. Конвент та його комітети. Революційний

трибунал. Армія. Соціально-економічні заходи якобінців. Аграрне та робітниче законодавство. Вплив Великої французької революції на становлення держави нового типу.

Джерела права революційного періоду. «Декларація прав людини і громадянина» 1789 р. Конституції 1791 р., 1793 р.

Переворот 9-го термідора і термідоріанська реакція. Конституція 1795 р. Уряд Директорії. Органи державної влади в період Директорії, консульства та імперії Наполеона I.

Джерела права, кодифікація законодавства у період I імперії. Цивільний Кодекс Французів (Кодекс Наполеона) 1804 р. Структура та основні положення Кодексу. Вплив римського права на зміст Кодексу. Сімейне право за Кодесом Наполеона. Рецепція Кодексу Наполеона в інших державах.

Конституційне законодавство XVIII – XIX ст. Реставрація монархії Бурбонів. Хартія 1814 р. Липнева революція і Хартія 1830 р. Революція 1848 р. і проголошення (Другої) республіки.

Конституція 1848 р. Державний переворот Луї Бонапарта (1851 р.) і Конституція 1852 р. Державний лад Другої імперії.

Причини виникнення Паризької комуни як форми органів самоврядування. Роль Центрального комітету національної гвардії. Державний лад Паризької Комуни та принципи її організації. Декларація «До французького народу» 19 квітня 1871 р. Судова система. Соціально-економічні заходи Комуни.

Утворення Третьої республіки. Державний лад періоду Третьої республіки. Партії і політична боротьба після загибелі Комуни. Конституційні закони 1875 р. Органічні закони 1884 р.

Джерела та характерні риси права Франції у кінці XVIII – на початку XX ст.

Тема 19. Держава і право Німеччини Нового часу

Причини, передумови, завдання, рушійні сили революції в Німеччині (т. зв. «Березнева революція») 1848-1849 рр. Періодизація революції. Революційні виступи в Австрії та Пруссії. Франкфуртський парламент і Конституція 1849 р. Результати революції. Вплив революції 1848 р. на розвиток німецьких держав.

Реформи в Пруссії. Північнонімецький союз. Утворення імперії. Конституція 1871 р.

Державний лад Німеччини у кінці XIX – на початку XX ст. Джерела та основні риси права Німеччини Нового часу.

Австрійська імперія та реформи Габсбургів. Перетворення Австрійської імперії на дуалістичну монархію – Австро-Угорщину.

Суспільний лад Німеччини у XIX ст.

Характерні риси та джерела права Німеччини.

Тема 20. Держава і право Японії та Китаю Нового часу

Держава і право Японії. Причини та наслідки «закриття Японії». Суспільний та державний лад Японії до середини XIX ст. Передумови революції в Японії. Революція Мейдзі («Реставрація Мейдзі») – початок

революційних перетворень в Японії. Реформи 70-80-х рр. XIX ст. Виникнення політичних партій. Конституція 1889 р.

Державний та суспільний лад Японії кінця XIX – на початку XX ст.

Особливості формування та джерела японського права.

Держава і право Китаю. Династія Цін. Велика селянська війна 1850-1864 рр. у Китаї. Криза політичної системи. Рух за введення конституційного правління наприкінці XIX ст. реформ. Три принципи Сунь Ятсена. Сінхайська революція 1911 р. Скинення Маньчжурської династії Цін. Проголошення Китайської Республіки.

Особливості китайського права, джерела.

Модуль 3

ДЕРЖАВА І ПРАВО ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН НОВІТНЬОГО ПЕРІОДУ

Розділ 7. Держава і право країн Європи та Америки в Новітню епоху

Тема 21. Загальна характеристика держави і права в Новітню добу

Загальні тенденції розвитку держави, права та суспільства в XX – на початку XXI ст. Зміни на політичній карті Європи після Першої світової війни. Друга світова війна та її державно-правові наслідки.

Розпад колоніальної системи. Криза колоніальної системи після Першої світової війни. Новий підйом національно-визвольної боротьби у колоніях після Другої світової війни. Остаточний розпад колоніальних імперій.

Розпад Британської колоніальної імперії. Імперські конференції 1926 р. і 1930 р. Вестмінстерський статут 1931 р. Британська співдружність націй.

Утворення Республіки Індії. Підйом національно визвольної боротьби в Індії після першої світової війни. Колоніальна політика Великої Британії. Конституції 1919 р. і 1935 р. Політичні та правові ідеї гандизму. Акт про незалежність Індії 1947 р. і утворення двох домініонів. Конституція Індії 1949 р. Проголошення Республіки Індія 1950 р. Державний лад. Управління штатами.

Криза Французької колоніальної імперії. Боротьба колоній за незалежність. Зміни в структурі Французької колоніальної імперії після прийняття Конституції Франції 1946 р. Створення Французького Союзу. Спілка сімнадцяти африканських колоній. Проголошення у 1962 р. незалежності Алжиру.

Проголошення незалежності Індонезії. Конституція 1946 р. Посилення влади президента. Переворот генерала Сухарто в 1965 р. Роль військових.

Національно-визвольні революції у країнах Арабського Сходу. Національна революція в Єгипті. Конституції 1956 р. і 1971 р. Боротьба за національну незалежність Сирії та Лівану. Національно-визвольна війна в Алжирі. Утворення Демократичної Республіки Афганістан. Боротьба за незалежність у колоніях тропічної Африки.

Піднесення національно-визвольного і демократичного руху в Латинській Америці.

Особливості монархій та республік в Новітній час. Нові тенденції у розвитку правових систем. Поява нових галузей законодавства і комплексних галузей права. Розвиток приватного права Новітнього часу. Еволюція публічного права Новітнього часу. Вплив міжнародних правових норм на внутрішнє право окремих держав.

Об'єднання Європи та утворення ЄС.

Тема 22. Держава і право країн Європи в Новітню епоху

Держава і право Англії в Новітню епоху. Особливості державного розвитку Англії. Акт про парламент 1911 р. Розвиток британської двопартійної системи. Консерватори і ліберали. Посилення лейбористської партії. Вестмінстерський статут 1931 р. Зміни в апараті державного управління та у соціальній структурі Англії протягом другої половини ХХ ст. Характерні риси англійської парламентської демократії. Реформа парламенту 1949 р. Спроби подальшої реорганізації палат лордів. Виборчі реформи 1918 р. і 1928 р. Акт про народне представництво 1948 р. Основні напрями державно-правового розвитку Англії в кінці ХХ – на початку ХХІ ст. Корона. Посилення ролі кабінету. Стиль управління М. Тетчер. Лейбористські уряди. Поліцейські та судові органи. Обмеження місцевого самоврядування. Закон про престолоуспадкування 2011 р. Джерела та характерні риси права Англії. Соціальне законодавство.

Держава і право Німеччини в Новітню епоху. Причини та наслідки Листопадової революції 1918 р. у Німеччині. Утворення Веймарської республіки. Веймарська конституція 1919 р. Система органів влади й управління періоду Веймарської республіки (1919-1933 рр.). «Президентські» кабінети». Управління в землях. Партії і політична боротьба в умовах Веймарської республіки. Кризові явища у соціально-економічній та владній сфері у кінці 20-х – на початку 30-х рр. Причини встановлення нацистської диктатури. Державний та суспільний лад нацистської Німеччини. Фюрер, рейхстаг, імперська канцелярія. Каральні органи. Законодавство нацистської Німеччини. Поразка нацистської Німеччини у Другій світовій війні. Потсдамські угоди. Окупаційний Статут. Політика розколу країни: Бізонія і Тризонія. Утворення ФРН і НДР. Конституція ФРН (Боннська конституція) 1949 р. Державний лад ФРН у другій половині ХХ ст. Соціальна структура суспільства. Соціальне законодавство ФРН. Об'єднання Німеччини у 1990 р. Основні напрями державно-правового розвитку Німеччини в кінці ХХ – на початку ХХІ ст.

Держава і право Італії в Новітню епоху. Італія на початку ХХ ст. Економічна і політична криза після закінчення Першої світової війни. Розвиток фашистського руху. «Похід на Рим» фашистських загонів у жовтні 1922 р. Встановлення фашистської диктатури. Виняткові закони 1926-1927 рр. Одержавлення фашистської партії. Принципи корпоративної системи. Хартія праці 1927 р. Італія після Другої світової війни. Боротьба за демократизацію суспільного і державного ладу. Конституція 1947 р. Основні напрями державно-правового розвитку Італії в кінці ХХ – на початку ХХІ ст.

Держава і право Франції в Новітню епоху. Державний лад Третьої республіки у міжвоєнний період. Багатопартійність. Лівий блок і Національний блок. Робітничі партії. Фашистські організації. Народний фронт 1934-1938 рр. Уряд народного фронту. Державний механізм Третьої республіки. Кінець Третьої республіки. Боротьба за демократичну конституцію після закінчення Другої світової війни. Референдуми 21 жовтня 1945 р. і 5 травня 1946 р. Конституція 1946 р. Державний лад Четвертої республіки, причини її ліквідації. Військовий заколот 1958 р. в Алжирі. Уряд генерала Де Голля. Прийняття Конституції 1958 р. Державний устрій П'ятої республіки. Зростання соціального напруження в 60-х рр. Зміни у соціальній структурі Франції. Французька правова система у другій половині ХХ ст. Основні напрями державно-правового розвитку Франції в кінці ХХ – на початку ХХІ ст. Кримінальна поліція Франції. Суд.

Національні держави Центральної та Південно-Східної Європи. Виникнення після Першої світової війни національних держав у Чехословаччині, Угорщині, Югославії, Болгарії. Утворення незалежної Польської Республіки.

Конституційне самовизначення Болгарії. Мала Конституція Польщі 1919 р. Конституція Румунії 1923 р. Тимчасова конституція Чехословаччини 1918 р.

Державні перевороти і встановлення авторитарних режимів у Югославії, Болгарії, Угорщині. Антидемократична Конституція Польщі 1935 р. Політичний режим Антонеску в Румунії.

Характер і форми революцій середини 40-х рр. ХХ ст. в країнах Центральної і Південно-Східної Європи. Встановлення народно-демократичної влади. Будівництво нового державного апарату. Конституційне законодавство.

Особливості соціально-політичного розвитку європейських країн народної демократії. Деформація економіки та суспільно-політичного ладу. Криза системи «реального соціалізму». Демократичні революції 1989-1990 рр. Утворення незалежних Чеської та Словацької держав.

Тема 23. Держава і право США Новітньої доби

Державне регулювання ринкових відносин в США. Двопартійна система США. Демократи і республіканці.

Основні зміни у державному ладі США. Принципи федералізму. Централізація влади. Конгрес та його постійні комітети. ХІХ, ХХІV і ХХVІ поправки до Конституції. Закон про виборчі права 1965 р. Президент. Апарат Білого дому.

Мілітаризація державного апарату. Пентагон і ЦРУ. Структура поліцейського апарату. ФБР. Верховний Суд США.

Зміни в політичному режимі Сполучених Штатів після Другої світової війни.

Особливості соціально-економічного розвитку США Новітнього часу. «Новий курс» Ф. Рузвельта і його основні напрями. Взаємовідносини трьох гілок державної влади у другій половині ХХ ст. Зміни у соціальній структурі США протягом другої половини ХХ ст. Соціальне законодавство. Становище

професійних спілок. Право на страйк. Закон Вагнера 1935 р. і Закон Тафта-Хартлі 1947 р. у США. Додатки до Конституції США в XX ст. Федеральний закон та закони штатів. Цивільне, трудове та кримінальне право США.

Основні напрями державно-правового розвитку США в кінці XX – на початку XXI ст.

Розділ 8. Держава і право країн Сходу в Новітню епоху

Тема 24. Держава і право Японії та Китаю в Новітню епоху

Розвиток держави і права Японії. Японія в період між двома світовими війнами. Мілітаризація суспільства. «Нова політична структура» і «Нова економічна структура». Збереження монархічної влади. Японська держава після Другої світової війни. Перебудова суспільно-економічних засад. Конституція Японії 1947 р. Джерела та характерні риси права.

Розвиток держави і права Китаю XX ст. Початок новодемократичної революції в Китаї. Період громадянських революційних війн. Утворення Китайської Народної Республіки (КНР). Конституція КНР 1954 р. Основний закон 1975 р. і Конституція 1978 р. Конституція КНР 1982 р. Джерела та характерні риси права.

Рекомендовані джерела інформації:

Основні рекомендовані джерела інформації:

1. Бостан Л. М. Історія держави і права зарубіжних країн [Текст] : навчальний посібник / Л. М. Бостан, С. К. Бостан. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К.: Центр учб. л-ри, 2018. – 730 с.

2. Глиняний В. П. Історія держави і права зарубіжних країн [Текст]: навч. посібник / В. П. Глиняний. – К.: Істина, 2012. – 768 с.

3. Історія держави і права зарубіжних країн [Текст]: підручник / Л. М. Маймескулов Д. А. Тихоненков, В. В. Россіхін, С. І. Власенко. – Х.: Право, 2013. – 520 с.

4. Історія держави і права зарубіжних країн: підручник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Бандурки; [Бандурка О. М., Швець Д. В., Бурдін М. Ю., Головка О. М., та ін.; вступ. слово О. М. Бандурки]. – Х.: Майдан, 2020. – 618 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/9481/Bandurka_istoriya_a_prava-zarubizh%20.pdf?sequence=1&isAllowed=y

5. Історія держави і права зарубіжних країн [Текст]: підручник / [О. М. Бандурка та ін.]; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. НАПрН України, заслуж. юриста України О. М. Бандурки; [вступ. слово О. М. Бандурки]; Харків. нац. ун-т внутр. справ. – 2-ге вид., допов. та змін. – Х.: ХНУВС, 2021. – 595 с.

6. Макарчук В. С. Загальна історія держави і права зарубіжних країн [Текст]: навч. посібник / В. С. Макарчук. – 8-ме вид., доповн. – К.: Атіка; Х.: Право, 2015. – 624 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/82499/pravo/zagalna_istoriya_derzhavi_i_prava_zarubizhnih_krayin

7. Трофанчук Г. І. Історія держави і права зарубіжних країн / Г. І. Трофанчук. – К.: Юрінком Інтер, 2018. – 448 с.

8. Хома Н. М. Історія держави та права зарубіжних країн [Текст] : навч. посібник / Н. М. Хома. – 3-тє вид., стер. – Львів : Магнолія-2006 , 2017. – 480 с.

Додаткові рекомендовані джерела інформації:

9. Бостан Л. М. Історія держави і права зарубіжних країн. Держава і право епохи громадянського суспільства [Текст]: навч. посіб. / Л. М. Бостан, С. К. Бостан. – Запоріжжя: Просвіта, 2003. – 452 с.

10. Бостан Л.М. Історія держави і права зарубіжних країн: Навч. посібник / Л.М. Бостан, Н.К. Бостан. – К.: Центр навч. л-ри, 2004. – 672 с.

11. Бостан Л.М. Історія держави і права у зарубіжних країнах: навч. посібник / Л.М. Бостан, С. К. Бостан. – 2-е вид., перероб. і доп. – К.: Центр учб. л-ри, 2008. – 730 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/CUL/13-Istor_derzh_prava_Bostan.pdf

12. Глиняний В. П. Історія держави і права зарубіжних країн [Текст]: навч. посібник / В. П. Глиняний. – К.: Істина, 2005. – 768 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://194.44.152.155/elib/local/sk677644.pdf>

13. Гражданский кодекс Франции (Кодекс Наполеона) [Текст]: науч.-практ. и учеб. издание / пер. с фр. В. Н. Захватаев. – К.: Правова єдність, 2016. – 1156 с.
14. Грубінко А. В. Історія держави і права зарубіжних країн [Текст]: навч. посіб. / А. В. Грубінко. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2014. – 655 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/37725/1/Posibnuk%20%D0%90.%20Grubinko%202014..pdf>
15. Захарченко П. П. Історія держави і права зарубіжних країн [Текст]: навч. посіб. для дистанц. навч. / П. П. Захарченко [и др.]; Відкритий міжнародний ун-т розвитку людини "Україна". – К.: Університет "Україна", 2005. – 214 с.
16. Історія держави і права зарубіжних країн: Навч. посібник / О.М. Джу́жа, Т.А. Третьякова, В.С. Калиновський та ін. – К.: НАВС, 2012. – 376 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.naiu.kiev.ua/files/kafedru/idp/NP-IDP-ZK.pdf>
17. Історія держави і права зарубіжних країн: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Л. М. Маймескулов, Д. А. Тихоненков, В. В. Россіхін, С. І. Власенко; за ред. Л. М. Маймескулова. – Х.: Право, 2011. – 520 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/1126062244400/pravo/istoriya_derzhavi_i_prava_zarubizhnih_krayin
18. Історія держави і права зарубіжних країн: правові джерела / Упорядн. Г.І. Трофанчук; [навч. посіб.]; МОН України. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 347 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://yurincom.com/files/content/Xrestom_Trophan.pdf
19. Історія держави і права зарубіжних країн (Середні віки та ранній новий час) [Текст]: навч. посібник / Б. Й. Тищик [та ін.]; ред. Б. Й. Тищик. – Л.: Світ, 2006. – 696 с.
20. Історія держави і права зарубіжних країн [Текст]: навч. посіб. / Укоопспілка, Львів. комерц. акад.; [уклад. Вдовичин І. Я.]. – Л.: Вид-во Львів. комерц. акад., 2015. – 591 с.
21. Історія держави і права зарубіжних країн [Текст]: хрестоматія: навч. посіб. для студ. юридичних спец. вищ. закл. освіти / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого, НДІ держ. будівництва та місцевого самоврядування Академії правових наук України; упоряд. В. Д. Гончаренко [та ін.]; ред. В. Д. Гончаренко. – К.: Видавничий Дім "Ін Юре", 2002. – 716 с.
22. Історія держави і права зарубіжних країн у схемах [Текст]: для студ. І курсу / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого; уклад. С. І. Власенко [та ін.]. – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2007. – 34 с.
23. Історія держави і права зарубіжних країн. Новітній час (1918 р. – початок ХХІ ст.) [Текст]: [навч. посіб.] / [Б. Й. Тищик та ін.]. – Л.: Світ, 2016. – 718 с.

24. Історія держави та права (схеми та таблиці): навчальний посібник / О. В. Шкуратенко (кер. авт. кол.), Н. О. Дорошук (наук. ред) та ін. – К.: «Видавництво Людмила», 2021. – 287 с.

25. Історія держави та права: навч. посібн. / Д.Є. Забзалюк, В.С. Макарчук, В.Я. Марковський, В.Д. Яремчук, Н.Я. Рудий (Заг. ред. Д.Є.Забазалюка та В.Я. Марковського); Львівський державний університет внутрішніх справ. – Л.: СПОЛОМ, 2021. – 438 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/4006/1/%d0%9f%d0%9e%d0%a1%d0%86%d0%91%d0%9d%d0%98%d0%9a%20%d0%86%d0%a1%d0%a2%d0%9e%d0%a0%d0%86%d0%af%20%d0%b4%d0%b5%d1%80%d0%b6%d0%b0%d0%b2%d0%b8%20%d1%96%20%d0%bf%d1%80%d0%b0%d0%b2%d0%b0.pdf>.

26. Історія держави та права зарубіжних країн [Текст]: конспект лекцій / укладач В. С. Калиновський; Міжнародний науково-технічний ун-т. – К.: МНТУ, 1995. – 200 с.

27. Калганова О. А. Історія держави і права зарубіжних країн (у визначеннях і схемах) [Текст]: навч. посіб. / О. А. Калганова, Т. М. Супрун; Держ. податк. служба України, Нац. ун-т держ. податк. служби України. – Ірпінь: Вид-во Нац. ун-ту ДПС України, 2014. – 102 с.

28. Кампо В. М. Практикум з історії держави і права зарубіжних країн [Текст]: навч. посібник для студ. юрид. спец. / В. М. Кампо [та ін]; заг. ред. В. М. Кампо; Київський держ. ун-т культури і мистецтв, Фонд розвитку громадських ініціатив "Право на захисті культури і духовності". – К.: Освіта і культура, 1998. – 40 с.

29. Ковалевська О. О. Історія держави та права зарубіжних країн [Текст]: навч. посібник для дистанційного навчання / О. О. Ковалевська; Відкритий Міжнародний ун-т розвитку людини "Україна". – К.: ВМУРОЛ, 2003. – 203 с.

30. Козаченко А.І., Стрілець В.В., Історія держави і права зарубіжних країн: конспект лекцій для студентів заочної форми навчання / А.І. Козаченко, В.В. Стрілець.; НУ ЮАУ ім. Ярослава Мудрого Пол. юр. інст. – Полтава: ТОВ «Фірма «Техсервіс», 2013. – 148 с.

31. Конституції буржуазних країн: Конституції великих держав і західних сусідів СРСР. – К.: Видавництво ЦВК УСРР "Радянське будівництво і право", 1936. – 382 с.

32. Крестовська Н. М. Історія держави і права зарубіжних країн [Текст]: хрестоматія-практикум / Н. М. Крестовська, О. Ф. Цвіркун. – Х.: Одиссей, 2010. – 488 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/1584072058608/pravo/istoriya_derzhavi_i_prava_zarubizhnih_krayin

33. Кузьминець О. В. Історія держави та права зарубіжних країн (схеми, таблиці, коментарі, термінологічний словник): навч. посіб. / О. В. Кузьминець, Є. С. Дурнов, Ю. В. Сокур. – К.: Гранмна, 2012. – 240 с.

34. Макарчук В. С. Загальна історія держави і права зарубіжних країн: навч. посібник / В. С. Макарчук. – К.: Атіка, 2001. – 624 с.

35. Макарчук В. С. Римське приватне право [Текст] : навч. посібник / В. С. Макарчук. – К.: Атіка ; Харків : Право, 2015. – 256 с.
36. Макарчук В.С. Загальна історія держави і права зарубіжних країн: навч. посіб. / В.С. Макарчук; МОН України. – вид. 6-те, доповн. – К.: Атіка, 2010. – 623 с.
37. Мудрак І. Д. Історія держави і права зарубіжних країн [Текст]: курс лекцій / І. Д. Мудрак. – Ірпінь: Державна податкова адміністрація України, Академія державної податкової служби України, 2001. Ч. 2. – [Б. м.]: [б.в.], 2002. – 137 с.
38. Мудрак І. Д. Історія держави і права зарубіжних країн [Текст]: курс лекцій / І. Д. Мудрак. – Ірпінь: Державна податкова адміністрація України, Академія державної податкової служби України, 2001. Ч. 1. – Ірпінь: [б.в.], 2001. – 232 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://the-law.at.ua/load/juridichna_literatura/zhitlove_pravo_ukrajini/mudrak_i_d_istorija_derzhavi_i_prava_zarubizhnikh_krajn_kurs_lekcij_derzhavna_podatkova_administracija_ukrajini_adpsu_irpin_2001_232s/23-1-0-142
39. Орленко В. І. Історія держави і права зарубіжних країн [Текст]: посіб. для підготов. до іспитів / В. І. Орленко, В. В. Орленко. – Вид. 4-е, стер. – К.: Вид. Паливода А. В., 2010. – 243 с.
40. Орлова Т.В. Історія нових незалежних держав: Postsovieticum: Навч. посіб. – К., 2010. – 487 с.
41. Підпригора О. А. Римське право [Текст]: підручник / О. А. Підпригора, Є. О. Харитонов. – 5-те вид., стер. – К.: Юрінком Інтер, 2022. – 528 с.
42. Середа А. М. Історія держави і права зарубіжних країн [Текст]: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / А. М. Середа, Г. М. Васильчук. – Запоріжжя: Державний вищий навчальний заклад "Запорізький національний ун-т", 2007. Ч. 1. – [Б. м.]: [б.в.], 2007. – 296 с.
43. Снайдер Т. Кровавые земли: Европа между Гитлером и Сталиным / Тимоти Снайдер; [пер. с англ Л. Зурнаджи] – К.: Дуліби, 2015. – 584 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://timothysnyderbloodlands.com/index.php/chitat>
44. Страхов М.М. Історія держави та права зарубіжних країн: Підручник [вид. 2-е.]. – К.: «Ін. Юре», 2003. – 762 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.economics.com.ua/writer/4084/textbook/11729/strahov_mm/storya_derjavi__prava_zarubjnih_kran
45. Тихоненков Д. А. Історія держави і права зарубіжних країн. Відповіді на екзаменаційні питання / Д. А. Тихоненков. – Х.: Право, 2020. – 248 с.
46. Тихоненков Д. А. Історія держави і права зарубіжних країн / Д. А. Тихоненков. – Х.: Право, 2017. – 248 с.
47. Тихоненков Д. А. Історія держави і права зарубіжних країн: посіб. для підгот. до іспитів / Д. А. Тихоненков. – Х.: Право, 2017. – 248 с.
48. Тищик Б. Й. Історія держави і права зарубіжних країн. Новий час (XVII ст. – 1918 р.) [Текст]: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Б. Й. Тищик. – Л.: Світ, 2013. – 750, [1] с.

49. Тищик Б. Й. Історія держави і права Сполучених Штатів Америки (XVIII ст. – 1918 р.) [Текст]: тексти лекцій / Б. Й. Тищик; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Л.: Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2008. – 157 с.
50. Тищик Б. Й. Польща: історія державності і права (X – початок XXI ст.) [Текст]: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Б. Й. Тищик. – Л.: Світ, 2012. – 512 с.
51. Тищик Б. Й. Історія держави і права країн Стародавнього світу [Текст]: навч. посіб. / Б. Й. Тищик. – Л.: Світ, 2001. – 382 с.
52. Тищик Б. Історія держави і права зарубіжних країн. Новітній час (1918 р. - початок XXI ст.) / Б. Тищик. – Львів: Світ, 2016. – 720 с.
53. Тищик Б.Й. Історія держави і права Стародавніх Греції та Риму. – Львів, 2001. – 384 с.
54. Трофанчук Г.І. Історія держави і права зарубіжних країн: навч. посіб. / Г.І. Трофанчук. – К.: Юрінком Інтер, 2013. – 448 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/1584072056540/pravo/istoriya_derzhavi_i_prava_zarubizhnih_krayin
55. Хома Н. М. Історія держави та права зарубіжних країн [Текст]: навч. посіб. для студ. вищ. закладів освіти / Н. М. Хома. – К.: Каравела: Новий Світ-2000; Л.: Магнолія плюс2003. – 480 с.
56. Хрестоматія з історії держави і права зарубіжних країн [Текст]: навч. посібник для студ. юрид. вузів і фак.: У 2 т. / ред. В. Д. Гончаренко. – К.: Ін Юре, 1998. – Т. 1. – [Б. м.]: [б.в.], 1998. – 503 с.
57. Хрестоматія з історії держави і права зарубіжних країн [Текст]: навч. посібник для студ. юрид. вузів і фак.: У 2 т. / ред. В. Д. Гончаренко. – К.: Ін Юре, 1998. – Т. 2. – [Б. м.]: [б.в.], 1998. – 607 с.
58. Чернявська Т. І. Історія держави та права зарубіжних країн [Текст]: навч. посібник (практикум) / Т. І. Чернявська, Г. О. Фрейман. – К.: Кондор, 2015. – 400 с.
59. Шевченко О. О. Історія держави і права зарубіжних країн: Методичний комплекс навч. дисц. / О. О. Шевченко. – Х.: ІЕУГП, 1997. – 27 с.
60. Шевченко О. О. Історія держави і права зарубіжних країн: Навч. посібник / О. О. Шевченко. – М.: Вентурі, 1997 (; К.). – 304 с.
61. Шевченко О. О. Історія держави і права зарубіжних країн: Навчальний посібник / О. О. Шевченко; МОН України. – К.: Олан, 2008. – 351 с.
62. Шевченко О. О. Історія держави і права зарубіжних країн [Текст]: хрестоматія / О. О. Шевченко. – К.: Вентурі, 1998. – 255 с.
63. Шигаль Д.А. Історія держави та права зарубіжних країн: курс лекцій / Д.А. Шигаль. – 3-тє вид. – Х.: Індустрія, 2013. – 319 с.
64. Яцишин Н. Г. Практикум з історії держави і права зарубіжних країн [Текст] / Н. Г. Яцишин; Національна академія держ. податкової служби України. – Ірпінь: Національна академія ДПС України, 2006. – 274 с.